

**КАМП'ЮТАРНАЯ ТЭРМІНАЛОГІЯ: АСАБЛІВАСЦІ
ФУНКЦЫЯНАВАННЯ Ў БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ
COMPUTER TERMINOLOGY: THE PECULIARITIES
OF THE BELARUSIAN LANGUAGE**

Муравіцкая Алена Міхайлаўна
Мінск, Рэспубліка Беларусь

Ключевые слова: компьютерная терминология; терминосистема; компьютерная лексика; термин; заимствования; терминообразование; терминологизация; профессионализм.

Резюме. Рассматриваются особенности функционирования компьютерных терминов в белорусском языке. Делается вывод, что особенностями функционирования компьютерных терминов в белорусском языке являются: заимствованный характер этой терминосистемы, наличие профессионализмов, продуктивность семантического способа терминообразования, динамический характер и разные лексико-стилистические элементы.

Keywords: computer terminology; terminological; computer vocabulary; term; borrowing; term formation; terminologization; professionalism.

Summary. We consider the features of the functioning of computer terms in the Belarusian language. It is concluded that the characteristics of the functioning of computer terms in the Belarusian language are borrowed nature of the term system, the availability of professionalism, productivity of semantic method of term formation, the dynamic character and different lexical and stylistic elements.

Беларуская нацыянальная тэрміналогія на сучасным этапе свайго развіцця з'яўляецца складанай, разгалінаванай і добра распрацаванай амаль ва ўсіх сферах і напрамках сістэмай, здольнай забяспечваць маўленчыя патрэбы спецыялістаў. Параўнальна нядаўна (прыкладна з сярэдзіны 80-х гадоў XX ст.) беларуская тэрміналогія ўзбагацілася новым лексічным пластом — камп'ютарнай тэрміналогіяй. У апошнія гады камп'ютарная тэрміналогія пашыраецца ў геаметрычнай прагрэсіі, становіцца ўсё больш адкрытай для шырокіх слаёў насельніцтва. Сёння кожны карыстальнік персанальным камп'ютарам валодае пэўным лексічным запасам у вобласці інфармацыйных і камп'ютарных тэрміналогій.

У агульнай сістэме беларускай нацыянальнай тэрміналогіі камп'ютарная лексіка ўтварае асобную падсістэму, якая вызначаецца адметнымі лінгвістычнымі асаблівасцямі. Найперш гэта — запазычаны характар камп'ютарнай тэрміналогіі — большасць тэрмінаў паходзіць з англійскай мовы. Працэс запазычання адбываецца двума шляхамі: а) непасрэдна з мовы-крыніцы ў беларускую мову; б) з мовы-крыніцы праз рускую мову ў беларускую.

Структурна-семантычная класіфікацыя запазычанняў уключае: а) прамыя запазычанні; б) калькі; в) змешаныя (гібрыдныя) утварэнні.

Прамыя запазычанні камп'ютарных тэрмінаў з англійскай мовы — асноўны спосаб пранікнення камп'ютарнай лексікі ў беларускую мову. Перадача прамых запазычанняў адбываецца з дапамогай:

а) транскрипцыі, г.зн. перадачы вымаўлення англамоўнага слова, напрыклад: *байт* (англ. *byte*), *браўзер* (англ. *browser*), *драйвер* (англ. *driver*), *кэш* (англ. *cache*), *ноўтбук* (англ. *notebook*), *сайт* (англ. *site*), *файл* (англ. *file*);

б) транслітарацыі, г.зн. перадачы пісьмовай формы англамоўнага слова, напрыклад: *біт* (англ. *bit*), *піксель* (англ. *pixel*), *сервер* (англ. *server*).

У адрозненне ад іншых тэрмінасістэм, дзе пераважаюць прамыя запазычанні, у камп'ютарнай тэрміналогіі найбольш прадуктыўным спосабам тэрмінаўтварэння з'яўляецца калькаванне. Адрозніваюць калькі семантычныя і лексічныя (словаўтваральныя). Прывядзем толькі некаторыя прыклады:

а) семантычныя калькі: *клавіатура* (англ. *keyboard*), *клавіша* (англ. *key*), *мыш* (англ. *mouse*), *памяць* (англ. *memory*), *пароль* (англ. *password*) і інш.

б) лексічныя калькі: *дыскавод* (англ. *disk drive*), *перазагрузка* (англ. *reloading*), *падпраграма* (англ. *subprogram*) і інш.

У камп'ютарнай тэрміналогіі таксама сустракаюцца змешаныя запазычанні, утвораныя шляхам змяшэння прамых запазычанняў і семантычных і лексічных калек, напрыклад: *камп'ютарная сетка* (англ. *computer network*), *кэш-памяць* (англ. *cache memory*), *паштовы сервер* (англ. *mail server*), *струменны прынтар* (англ. *ink jet printer*) і інш. [2, с. 70–71].

Другая спецыфічная рыса камп'ютарнай лексікі — актыўнасць і пашыранасць прафесіяналізмаў. Прафесіяналізмы займаюць значнае месца ў сферы інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі, асабліва ў маўленні вузкіх спецыялістаў, а таксама моладзі, якая ў большай ступені і часцей, чым людзі сталага веку, мае дачыненне да камп'ютарнай тэхнікі і інфармацыйных тэхналогій. Словы нахшталт *адмін*, *адкат*, *глюк*, *баг*, *венік*, *вінт*, *дэвайс*, *зіпаваць*, *зносіць*, *клава*, *клікнуць*, *комп*, *лагаць*, *ламер*, *мануал*, *монік*, *мыла*, *прашыць*, *рарыць*, *скінуць*, *траян*, *флуд*, *флэшка*, *юзер* і інш. трывала ўвайшлі ў жыццё кожнага чалавека, які карыстаецца камп'ютарам ці іншымі электроннымі высокатэхнічнымі прыладамі [4, с. 73].

Яшчэ адной асаблівасцю функцыянавання камп'ютарнай мовы з'яўляюцца варварызмы — цалкам неасвоеная англамоўная лексіка, перададзеная графічна лацінскімі літарамі, і часткова неасвоеная лексіка — паўварварызмы, якія злучаюць у сваім напісанні лацінскія літары і словы, напісаныя кірыліцай. Найбольш частотныя адзінкі сярод варварызмаў — *Web*, *PC*, *CD*, *WWW*, *World Wide Web*, *IBM*, *DOS* — і паўварварызмаў — *CD-ROMны*, *CDшка*, *IBM-падобны*, *рэжым on-line*, *рэжым off-line*, *Web-старонка*, *WWW-старонка* і інш.

У камп'ютарнай тэрміналогіі вельмі прадуктыўным з'яўляецца семантычны спосаб тэрмінаўтварэння (тэрміналагізацыя агульнаўжывальных слоў). Асновай для семантычнага тэрмінаўтварэння служыць лексіка агульнага ўжывання, якая ў складзе навукі набывае асаблівы моўны сэнс і новую прадметную аднесенасць. Пераход слова агульнаўжывальнай лексікі ў спецыяльную, дзе яна пачынае выкарыстоўвацца з новым значэннем, называецца тэрміналагізацыяй [1, с. 29–30]. Такім чынам узніклі тэрміны *акно* (дзеянніў), *вінчэстар*, *вірус* (камп'ютарны), *галіна* (праграмы), *гарачая*

(клавіша, перазагрузка), *дрэва* (задачи, рашэнняў), *зашытыя* (праграмы), *іконка*, *кошык* (для непатрэбных дакументаў), *мыш* (аптычная), *памяць* (унутраная, вонкавая), *поле* (доступу), *рэха*, *сетка* (лакальная), *цела* (цыкла), *убудаваная* (каманда), *ярлык* і інш.

Наступная асаблівасць функцыянавання камп'ютарнай лексікі — яе існаванне фактычна ў двух варыянтах, адзін з якіх заснаваны на нормах сучаснай беларускай літаратурнай мовы, а другі — на правілах альтэрнатыўнага “клясічнага” правапісу, што ўзыходзіць да знакамітай “Беларускай граматыкі для школ” (1918) Б. Тарашкевіча. Першы варыянт выкарыстоўваецца ў афіцыйным ужытку (выкладанне, дапаможнікі, навуковая літаратура, СМІ і г.д.), а другі — пераважна ў беларускамоўным сегменце інтэрнэту (Байнэце), а таксама ў прыватнай практыцы [4, с. 75–76].

У апошнія гады назіраецца імклівае развіццё вылічальнай тэхнікі, інфармацыйных і камп'ютарных тэхналогій, што вядзе да ўзнікнення новых прадметаў, з'яў, паняццяў. Усё гэта садзейнічае дынамічнаму характару камп'ютарнай лексікі. За кароткі перыяд часу некаторыя лексічныя адзінкі гэтай галіны ўжо перайшлі ў разрад устарэлых слоў, напрыклад: *дыскета*, *дыскавод*, *пейджар*, *перфастужка* (*перфалента*) і інш., у сваю чаргу з'явіліся новыя тэрміны *айпод*, *айфон*, *гаджэт*, *віджэт*, *планшэт*, *смартфон*, *смарт-гадзіннік*, *Glass-гарнітура*, *тач-скрын* і інш. Беларуская тэрміналогія працягвае актыўна развівацца і папаўняцца новымі лексічнымі адзінкамі.

Такім чынам, да асаблівасцей функцыянавання камп'ютарнай тэрміналогіі ў беларускай мове можна аднесці: запазычаны характар гэтай тэрмінасістэмы, наяўнасць і пашыранасць прафесіяналізмаў, прадуктыўнасць семантычнага спосабу тэрмінаўтварэння, дынамічны характар і розныя лексіка-стылістычныя элементы. Мы засяродзілі сваю ўвагу толькі на некаторых выразных асаблівасцях камп'ютарнай тэрмінасістэмы, падрабязны аналіз гэтага новага ў беларускай тэрміналогіі лексічнага пласта яшчэ чакае сваіх даследчыкаў.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Дзятко Д.В. Фізіка / Беларуская мова. Прафесійная лексіка. Прыродазнаўства: вучэбны дапаможнік; пад рэдакцыяй М.Р. Прыгодзіча, У.І. Куліковіча. — Мінск, 2015. С. 20–33.

2. Муравіцкая А.М. Структурна-семантычная класіфікацыя камп'ютарнай лексікі / Беларускія слова: тэорыя і практыка: зборнік артыкулаў па матэрыялах навуковых чытанняў, прысвечаных 75-годдзю з дня нараджэння прафесара Б.А. Плотнікава, г. Мінск, 15 снежня 2015 г.; пад агульнай рэдакцыяй прафесара М.Р. Прыгодзіча. — Мінск, 2016. С. 70–72.

3. Піскуноў Ф.А. Вялікі слоўнік беларускай мовы: арфаграфія, акцэнтацыя, парадыгматыка. — Мінск, 2012.

4. Свістунова М.І. Інфарматыка і вылічальная тэхніка / Беларуская мова. Прафесійная лексіка. Прыродазнаўства: вучэбны дапаможнік; пад рэдакцыяй М.Р. Прыгодзіча, У.І. Куліковіча. — Мінск, 2015. С. 55–82.